

5-nji tema: **Türkmen Türkçesinde Biyografi Yazma ve Biyografi Örnekleri** (Türkmen dilinde terjimehal ýazma we terjimehal nusgalary)

Dersiň maksady:

✓ talyplara türkmen diliniň fonetik, morfologik we grammatik gurluş aýratynlyklaryny öwretmek;

✓ talyplara türkmen diliniň sözlük hazynasyny we semantik aýratynlyklary öwretmek;

✓ talyplara türkmen dilinde dürli temelar boýunça öz pikirlerini yzygiderli, logiki taýdan dogry beýan etmekligi öwretmek,

✓ talyplara türkmen diliniň dürs ýazuw düzgünlerini öwretmek;

✓ olara orfografik taýdan ýalňyşsyz beýan etmegiň tärlerini öwretmek;

✓ talyplaryň türkmen dilinde sözleýiş medeniýetini we ýazuw endiklerini hem-de başarnyklaryny ösdürmek;

✓ dersde türkmen dilini we edebiýatyny oňat öwretmek üçin talyplaryň özara işjeňligini ýola goýmak;

✓ türkmen dili we edebiýat sapaklarynda tehniki serişdelerden peýdalanmak;

✓ türkmen dili we edebiýaty dersleriniň üsti bilen talyplarda watansöýüjiligi, zähmetsöýerligi, agzybirliги, ahlaklylygy, ynsaplylygy, türkmen milli we dünýä gymmatlyklaryna buýsanç, gозellige söýgi duýgularyny terbiýelemek.

Dersiň wezipeleri:

- talyplaryň türkmen diliniň fonetik, morfologik we grammatik başarnyklaryny ösdürmek;
- talyplaryň sözleýiş dilini kämilleşdirmek;
- talyplaryň ýazuw we hatdatlyk endiklerini ösdürmek,
- talyplaryň sözlük üstünde özbaşdak işlerini kämilleşdirmek
- talyplaryň okama we düşünme ukyplaryny ösdürmek;
- talyplaryň gürrüň berme we ýazyp beýanetme endiklerini kämilleşdirmek;
- söz öwrenme endiklerini artdyrmak;
- terjime etme ukyplaryny ösdürmek...

Dersiň görnüşi:

- dilden düşündirme;
- ýazuwdan beýanetme;
- sorag-jogap arkaly berkitme;
- shemaly we tablisaly düşündirme;
- tehniki serişdeler arkaly düşündirme;
- ýumşuň kömegi bilen geçileni gaýtalama...
- öý işi tabşyрма...

Dersiň ýörelgeleri:

- ✚ türkmen filologiýasy baradaky bilimiň mazmuny bilen onuň beýan edilişinin bitewiligini gazanmak,
- ✚ türkmen diliniň beýleki dersler we durmuş bilen baglanyşygyny üpjün etmek;

✚ edeplilik, dogry sözlülük, ynsanperwerlik, yzygiderlilik, sylag-hormat we ýaş aýratynlyklara dogry gelmek.

✚ ders we durmuş, teoriýa we praktika gatnaşygy esasynda olaryň özara baglanyşygyny üpjün etmek...

Dersiň usullary:

- ❖ talyplaryň özbaşdak işleri we ýumuşlary barlag etmek;
- ❖ **ACTIV Studio** we **Power Point** maksatnamalaryndan peýdalanmak,
- ❖ türkmen filologiýasy boýunça öwredilýän temanyň prezentasiýasyny geçirmek,
- ❖ diliň grammatik kategoriýalary bilen baglanyşykly kynçylyklarda „**akyly sagady**“, „**akyly kompas**“ „**akyly şejeräni**“ kömege çagyrmak,
- ❖ talyplaryň arasynda özara pikirlenme minutlaryny geçirmek;
- ❖ talyplaryň logiki yzygiderliligine, subut edijiligine ünsi güýçlendirmek;
- ❖ Dersde düşnükçiligi we aýdyňlygy üpjün etmek...

Dersiň görkezme esbaplary:

- okuw kitaplary,
- gepleşik gollanmalary,
- ýazdyrylan ylmy çeşmeler,
- usuly gollanmalar,
- ses ýazgylary,
- deňişli suratlar,
- tablisalar, çyzgylar,
- sözlükler,
- metbugat maglumatlary.

Terjimehal

Terjimehala başgaça awtobiografiýa hem diýilýär. Awtobiografiýa biografiýa bilen bir zat däldir.

Biografiýa aýry-aýry şahslaryň (ýazyjylaryň, alymlaryň) ömri we döredijiligi hakynda başga adamlar tarapyndan ýazylýan syn bolsa, terjimehal adamlaryň durmuş ýolunyň, ýaşawyş taryhynyň öz eli bilen ýazan beýanydyr.

Terjimehal 4 bölekden durýar.

- **I Resminamanyň ady**
- **II Resminamanyň mazmuny**
- **III Goly**
- **Wagty**

Terjimehala degişli esasy maglumatlar alty (6) sany bölekden durýar. Onuň mazmunyna aşakdaky ýaly maglumatlar girýär:

- ✓ **1. Terjimehaly ýazan adamyň ady, familiýasy;**
- ✓ **2. Onuň näwagt, nirede doglandygy hakyndaky maglumat;**
- ✓ **3. Ene-atasynyň ady, familiýasy, käre we wezipesi;**
- ✓ **4. Terjimehalyny ýazan adamyň bilim derejesi, nirede, haýsy mekdepde, näçenji ýylda okap, ony näwagt tamamlandygy hakynda ýazgylar ýazylýar;**
- ✓ **5. Näwagt harby gullukda bolandygy hakyndaky maglumat;**
- ✓ **6. Terjimehalyň awtorynyň nirede işländigini;**

Beýan

Bu toparlaýyn (kollegial) organlaryň ýygnaqlarda, ylmy maslahatlarda, mejlislerde garalýan meseleleriň ara alnyp maslahatlaşmasynyň gidişini beýan edýän we olarda kabul edilýän kararlary görkezýän resminamadyr.

Beýan ýedi sany bölekden durýar:

I Resminamanyň ady we tertip sany;

II Ýygnagy geçirýän guramanyň ady;

III Ýygnagyň bolýan wagty, ady;

IV Ýygnaga gatnaşýan adamlaryň düzümi; şolardan gelenleriň we gelmedikleriň sany, Eger zerur diýlip tapylsa, ýygnaga gatnaşanlaryň ady, familiýasy, wezipesi hem görkezilip bilner;

V Ýygnagyň, maslahatyň başlygy, kätibi, agzalary (atlary, familiýalary, görkezilýär);

VI Ýygnagyň (maslahatynyň mejlisiniň) gün tertibi;

VII Beýan- mazmuny;

1. Diňlenildi: Gün tertibindäki meseläniň ady, soňra nutugyň gysgaça mazmuny ýa-da ýygnagyň ýazgysy ýazylýar.

2. Sorag-jogap: çykyp gepleýän adama berlen soraglaryň jogaplary ýazylýar;

3. Çykyp geplediler: çykyp geplänleriň atlary, familiýalary, olaryň çykyşlarynyň gysgaça mazmuny.

4. Gollar (başlygyň we kätibiň gollary).

Ynanç haty

Ynanç haty bir adamyň başga bir adama öz adyndan hereket etmäge (pul, haryt almaga, sud işini alyp barmaga, goşdan, emläkden peýdalanmaga we ş.m) ýuridik taýdan hukuk berýän razyçylygyny görkezýän resminamadyr. Bu resminamanyň edaranyň adyndan, ýazylýan wagtlarynda bolýar, şonda ol haýsy hem bolsa bir adama edaranyň adyndan hereket etmäge hukuk berýär. Ynanç hatynyň 6 bölegi bar.

1. Resminamanyň ady: -Ynanç haty;
2. Resminamanyň mazmuny. (-Men sözi bilen başlanýar)
 - a) Resminamanyň, awtorynyň, ýagny ynanýan adamyň wezipesi ýa-da salgysy, ady we familiýasy;
 - b) Ynanylýan adamyň, ýagny resminama bilen hereket etmeli adamyň wezipesi ýa-da salgysy, ady we familiýasy;
 - c) Ýuridik taýdan ynanylýan (ygtyýar berilýän) hereketiň takyk we düşnükli ýazgysy (razyçylyk pul bilen baglanyşykly bolsa, onuň mukdary san hem söz bilen ýazylmalydyr).
3. Adamyň, ýagny ynanç haty ýazan adamyň ady;
4. Resminamanyň ýazylýan wagty;
5. Ynanç hatyny ýazan adamyň goluny tassyklaýan wezipeli adamyň goly, edaranyň möhüri;
6. Ynanç hatynyň tassyklan wagty;

Ynanç hatynyň mysaly nusgasy

Men, Aşgabat şäherindäki 16-njy orta mekdebiň türkmen dili we edebiýaty mugallymy Jeren Nepesowa (pasport I-AŞ 151104, Aşgabat

şäher, Köpetdag etrap häkimligi tarapyndan 1995 ý. 02 aprelinde berlen) meniň zähmet rugsadyna düşýän 1mln. 260 müň manat (bir million iki ýüz altmyş müň manat) puly almagy ýoldaşym A.Nepesowa ynanýaryn.

15.06.2002. (J. Nepesowa)

Türkmen dili we edebiyaty mugallymasy J. Nepesowanyň goluny tassyklaýaryn.

Mekdebiň direktory (Ş. Gurbansähedow)

Haýyşnama

Edaranyň öz aralarynda haýsy hem bolsa bir işi etmegi sorap özara alyşýan hatlaryna haýyşnama diýilýär. Bu resminama iberilende hem, mälim bolşy ýaly, onuň baş ady hökmünde „Haýyşnama— diýlip ýazyлмаýar. Onuň haýyşnamadygy mazmunyndan bilinýär. Haýyşnama ýörite kagyza (blanka) ýazylyp iberilýär.

Resminama hökmünde olaryň zerur alamatlary aşakdakylardyr:

1. Haty almaly edara;
2. Wezipeli adamyň familiýasy, ady, atasynyň ady;
3. Ýazgy;
4. Goşmaça (gerek bolan halatynda);
5. Ýolbaşçynyň goly.

Haýyşnamalaryň, beýleki resminamalarda boluşlary ýaly, adamlaryň we edaralaryň arasynda ulanylýan resminamalar bilen käbir meňzeşlikleri bar.

Meselem, haýyşnamanyň formalalaşdyrylyşynyň şahsy arza bilen gabat gelýän ýerleri bar. Ýöne şahsy arzalardan tapawutlylykda edaralar tarapyndan ýazylýar.

Dil haty

Haýsy hem bolsa bir zadyň alnandygyny tassyklaýan resminama Dil haty diýilýär. Onuň aşakdaky ýaly 4 sany bölümi bolýar.

1. Resminamanyň ady („Dil haty- bolmaly)
2. Resminamanyň mazmuny („Men— diýen söz bilen ak setirden başlamly)
 - a) Zady alýan adamyň wezipesi, ady, familiýasy;
 - b) Zadyň alynýan ýeriniň ady;
 - c) Alynýan zadyň ady, mukdarlary (eger alynýan haýsydyr bir zat bolsa, onda onuň mukdary hem san, hem söz bilen ýazylmaly);
3. Dil haty ýazýan adamyň goly;
4. Resminamanyň ýazylýan wagty.

Düşündiriş haty

Düşündiriş haty haýsy hem bolsa bir işde hereketiň dogrudygyny tassyklaýan ýa-da goýberilýän kemçiligiň boýun alynýandygyny görkezýän resminamadyr. Düşündiriş haty edaranyň ýa-da wezipeli adamyň adyna ýazylyp, onda awtor ol ýa-da beýleki hereketi etmekde özüniň mamlandygyny subut edýär ýa-da goýberen ýalňyşyny boýun alýar. Bu resminama 6 bölümden durýar.

1. Resminamanyň ady „ Düşündiriş haty—. (Ol 3-nji bölümiň aşagynda, ortada ýazylýar).

2. Resminamanyň adresaty, ýagny onuň kimin adyna ýazylýandygy (wezipesi, ady, familiýasy). Ýokarda sag gapdalda ýazylýar.

3. Adresant. Düşündiriş hatynyň awtorynyň wezipesi, ady, familiýasy. Bu bölüm 2-nji bölümiň aşagynda ýerleşýär.

4. Düşündiriş hatynyň mazmuny:

a) Edilen hereketiň dogrudygyny ýa-da nägogradygyny subut edýän deliller;

b) Netijeler;

c) Goşundy (awtoryň mamladygyny tassyklaýan resminama barada).

5. Ol bu resminama ýabşyrylýar.

6. Onuň ýazylýan wagty

Häsiýetnama

Häsiýetnama kim-de bolsa biriniň işi ýa-da okuwy hakynda, gylyk-häsiýeti dogrusynda edara tarapyndan ýazylyp berilýän resminamadyr. Häsiýetnama 4 sany bölümden durýar, olar şu aşakdakylardan ybarat:

1. Resminamanyň ady;

2. Resminamanyň mazmuny. Häsiýetnamanyň mazmuny şu aşakdaky ýaly maglumatlary öz içine alýar:

a) häsiýetnama berilýän adamyň doglan ýyly;

b) onuň milleti;

c) bilimi;

d) käri, wezipesi;

e) ady we familiýasy;

- f) näçenji ýyldan bäri şol edarada okap ýa-da işläp gelýändigini hakynda ýazylýar;
3. Resminamanyň ýazylýan wagty.
 4. Edaranyň ýolbaşçysynyň goly we möhür.

Bildiriş

Adamlaryň belli bir topary ýygnagyň, maslahatyň, mitingiň, ýaryşyň, duşuşygyň we şuna meňzeş zatlaryň boljakdygy hakynda habardar edýän resminama bildiriş diýilýär. Ol geçirilmeli çäräniň bolmaly gününden birnäçe gün öň ýazylýp, köpçüligi görner ýaly ýerde asylyp goýulýar.

1. Resminamanyň ady.
2. Geçirilmeli çäräniň wagty.
3. Onuň bolmaly ýeri.
4. Geçirilýän çäräniň ady.
5. Çäräni geçirýän guramanyň ady (ýygnak bolsa gün tertibi hem).

Mysaly nusgasy:

2020-nji ýylyň Fewral aýynyň 15-ne sagat 12:00-da türkmen dili we edebiyaty fakultetiniň nobatdaky ýygnagy boljak.

Gün tertibi:

1. Ýarym ýyldaky hasap-synaglaryň jemi.
2. Tertip düzgün meselesi.